
Magnus Henrekson, Mats Larsson och Hans Sjögren (red): Entrepreneurship in Business and Research: Essays in honour of Håkan Lindgren

EHF, 2001, 360 s.

I höstas fyllde professor Håkan Lindgren sextio år. Några kollegor till honom valde att tillägna honom en festskrift; ett synnerligt lämpligt sätt att hylla en forskare. Professor Lindgren disputerade 1971 på Ekonomisk-historiska Institutionen i Uppsala på en avhandling om spannmålspriser i Uppland under 1700-talet. Numera är han professor på Handelshögskolan i Stockholm och forskar kring finans- och näringslivshistoria. Festskriften innehåller fjorton artiklar av forskare med hemvist i både ekonomisk historia och nationalekonomi, svenska som utländska. Recensionens begränsade utrymme gör att endast ett urval av artiklarna kommenteras.

Festskriften inleds med en artikel av redaktörerna som ger en sammanfattning av Håkan Lindgrens forskarkarriär och går på en "tur i boken". Därefter följer en artikel av Lars G Sandberg. Kapitlet är en idéhistorisk översikt över framväxten av den ekonomisk-historiska entreprenörsforskningen. Artikeln kritiserar delar av entreprenörskapsforskningen inom "business history", som ofta handlar mer om företagsledning än entreprenörer. Orsaken till detta konstaterar han har varit (är?) förvirring kring begreppet entreprenör. Artikeln diskuterar vidare, ur ett amerikanskt och schumpeterianskt perspektiv¹, entreprenörens roll för den makroekonomiska utvecklingen. Professor Emeritus Sandberg hämtar exempel från sin långa forskarkarriär i USA och refererar till akademiska debatter om förhållandet mellan makroekonomisk utveckling

och entreprenöriellt klimat. Artikeln är av refererande karaktär och utgör en bra introduktion till de följande kapitlen.

Därefter följer en artikel av Uppsala-professorn Kersti Ullenhag, som undersöker Schumpeters teori om entreprenörens roll med hjälp av två fall: Henrik Gahns kemiska aktiebolag i Uppsala och Theodor Adelswårds industrier i Årda-berg. Artikeln beskriver hur dessa entreprenörer samspelade med den tidens tillgängliga teknologi och institutioner. Författaren ger en översikt över framväxten av de två företagen och konstaterar att Gahns och Adelswårds innovationer fick begränsad spridningseffekt. Artikeln konkluderar att en enskild aktör, i motsats till Schumpeters konjunkturteori, inte kan initiera ekonomisk omvandling på det dramatiska sätt som Schumpeter hävdade. I likhet med Sandbergs artikel ställs frågan om entreprenörens roll för ekonomisk utveckling. De två företagshistoriska exemplen är hämtade ur författarens tidigare arbeten och de förtjänar att läsas i sin helhet; de blir lite väl summariska i artikelformat.

Tom Pettersons artikel studerar bankanknutna utvecklingsbolag i Sverige 1962–90. De utgör ett preludium till de riskkapitalbolag som dyker upp i slutet av perioden. Tom Petterson använder sig av material från den Statliga Koncentrations-

¹ Med schumpeterianskt perspektiv avses ett synsätt där entreprenören spelar en central roll för skapandet av ekonomisk tillväxt.

utredningen. Personligen tycker jag att återanvändning av tidigare forsknings- och utredningsresultat används allt för lite i forskningen och det är glädjande att se det användas. I början av 1960-talet bildades ett antal utvecklingsbolag, som kontrollerades av banker. Syftet med dessa bolag var att förvärva små och medelstora familjeägda företag med tillväxtpotential. Tanken var att dessa förvärv skulle lösa företagens successionsproblem och ge dem resurser för att växa. De etablerade företagen i Sverige var vid den här tiden i hög grad självfinansierande och bankerna hade behov av att rekrytera nya lönsamma låntagare. Baktanken var att bankerna skulle knyta till sig dessa familjeföretag som kunder. Alla de större bankerna i Sverige startade under loppet av 5 år (1962–66) utvecklingsbolag. Artikeln belyser vilka investeringar dessa bolag gjorde, motiven samt resultaten. Deras förvärvsstrategier var i jämförelse med moderna riskkapitalbolag ganska utvecklade. De köpte vad som fanns tillgängligt på marknaden. Under 60-talet förvärvades ett flertal bolag och sedan fick de mindre utvecklingsbolagen finansiella problem och blev uppköpta. Utvecklingsbolagen som var knutna till de större bankerna klarade sig längre men även de blev uppköpta eller omstöpta till traditionella förvaltningsbolag. Utvecklingsbolagen blev ofta sittande en längre tid på sina innehav och fick således inte in nytt kapital för nya investeringar. De saknade vad som på svengelsk ekonomiprofa kallas ”exit-strategier”. Pettersons studie ger mersmak; man skulle vilja veta vad som hände med individerna och den ackumulerade kunskapen i dessa bolag. Studien har bolagen som analysnivå, men en studie på individnivå skulle kunna visa om individerna i utvecklingsbolagen även blev verksamma i de senare riskkapitalbolagen.

Magnus Henrekson gör en idéhistorisk exposé över Sveriges och socialdemokratiens attityd till entreprenörskap under ef-

terkrigstiden. Enligt författaren var det en tid då individens och entreprenörens roll ignorerades och tron på storskalighet var dominerande. Detta påverkade både skattesystem och lagstiftning och blev även den förhärskande bilden hos politikerna och stor del av näringslivet självt. Detta tänkande nådde sin höjdpunkt i och med etablerandet av löntagarfonderna. Enligt Henrekson kan man sammanfatta den här tidens politik med att den syftade till att försöka skapa en kapitalism utan kapitalister. Ganska självklart hämmades framväxten av nya företag under denna period. Under 1980-talet började en attitydförändring ske mot ett gynnsammare klimat för entreprenörskap men skattesystem och lagstiftning har inte förändrats i samma takt. Artikeln avslutas med att konstatera att institutionella förändringar mot en entreprenöriell ekonomi sker långsamt eftersom det tar tid att bygga upp en tillräcklig stock av human- och socialt kapital. Henreksons studie begränsar sig till efterkrigstiden men det verkar rimligt att tro att rötterna finns längre tillbaka i tiden.

Festskriften innehåller två artiklar som belyser entreprenörskapsmyntets andra sida – konkursen. Karl Gratzner diskuterar den vanliga uppfattningen att en konkurs i USA ses som en del av en läroprocess medan den i Europa är stigmatiserande. Enligt författaren hävdar tidskriften *The Economist* att hur många misslyckade entreprenörer som får en andra chans kommer att vara ett bra test på hur väl Europa lyckats anamma den nya ekonomin. Men förhåller det sig så? Efter en inledande diskussion om vad en konkurs eller misslyckande egentligen är, undersöker Karl Gratzner om det är färre konkurser i Sverige än USA. Han finner att så inte är fallet. Andelen konkurser i Sverige har varit större än i USA under hela perioden 1927–97. Trots avsaknad av systematiska studier verkar det heller inte finnas något som tyder på att det skulle vara svårare att starta nytt företag efter en konkurs i

Sverige än USA. Artikeln avslutas med konstaterandet att den relativt låga entreprenöriella aktiviteten i Sverige inte kan förklaras med den negativa attityden till misslyckanden.

Hans Sjögren gör en mikrostudie av konkurser bland högteknologiska företag i Östergötland 1985–98. Förutom konkursfrekvens, vilken följer konjunkturen, studeras även orsakerna till konkurserna. Genom att granska konkursprotokoll går det att få fram vad som uppgavs vara orsakerna till konkurserna. Den i särklass vanligaste orsaken var ”höga utvecklingskostnader i kombination med låg uthållighet bland investerare och långgivare” och den näst vanligaste var ”brist på efterfrågan på produkten”. Populationen av högteknologiska företag jämfördes med en referenspopulation av icke högteknologiska företag som hade gått i konkurs under samma period. Jämförelsen visade att de högteknologiska företagen var yngre och hade fler anställda, vilket kan tolkas som om att högteknologiska företag inte kan kompensera risk med storlek. I slutet av artikeln konstaterar författaren mycket riktigt att framtida forskning bör fokusera på vad som händer efter konkursen. Att studera entreprenörskap via konkurser är ännu inte så vanligt men det verkar finnas utrymme för ytterligare forskning om konkurser.

Mats Larsson diskuterar entreprenörskap i familjeföretag utifrån fallet Bonnier. Denna artikel är en sammanfattning av delar av en bok som Larsson publicerade förra året. Larsson diskuterar möjligheterna till entreprenörskap i ett traditionstyngt familjeföretag som Bonniers. Medieföretaget Bonniers gjorde under efterkrigstiden flera försök att diversifiera medieverksamheten med att bygga upp en industrigren. Argumentet var delvis det vanliga, att sprida riskerna, men även ett resultat av att staten förhindrade Bonniers att expandera ytterligare på mediamarknaden. Bonnierförlagets kulturbärande roll försvårade även i viss mån nytänkan-

de. Bonnierföretagens industrisatsningar var inte särskilt lyckade och avvecklades under 1980-talet. Klimatet var då gynnsammare för att expandera på mediemarknaden vilket Bonniers också gjorde.

Festskriften innehåller tre artiklar av utländska forskare. Fellman och Hjerpe beskriver framväxten och internationaliseringen av det finska tobaksföretaget Strengbergs. Ett internationellt perspektiv ger också Margarita Dritsas i sin studie av det grekiska bankväsendet under 1970- och 1980-talen som visar att tillsammans med institutionella förhållanden spelade också kulturella aspekter stor roll. Duncan M Ross studerar entreprenörskap i två skotska sparbanker. De utnyttjade det undantag som banklagarna medgav för att nischa in sig på att förse de lokala marknaderna med kapital istället för att gå den säkra vägen med att avsätta sitt överskott till hög ränta i centralbanken.

Festskriften avslutas med en artikel av rysslandskännaren och ekonomhistorikern Lennart Samuelsson om entreprenörskap i Stalins Sovjet. Han skriver i inledningen av artikeln att den syftar till att göra ett om-historia experiment på den sovjetiska historien. Artikelns behållning är kanske inte detta tankeexperiment utan beskrivningen av entreprenörskap i en totalitär stat. Lennart Samuelsson studerar det militärindustriella komplexet under mellankrigstiden. Dess väsentligaste uppgift var att förbereda landet för att vinna det oundvikliga kriget som skulle komma med den kapitalistiska världen. Till skillnad från tidigare forskning hävdar Samuelsson att planekonomins främsta mål var att möjliggöra en snabb industriell mobilisering (när kriget väl kommer) snarare än att permanent försöka maximera produktionen av krigsmaterial. Utgångspunkten var att det oundvikliga kriget skulle bli ett ”fabrikernas krig”. Militären fick således ett stort inflytande på den industriella planeringen. Samuelsson exemplifierar med den f d tsarofficeren Tucha-

tjevskij. Han steg snabbt i graderna i Röda Armén och blev en av de ledande militära tänkarna i Sovjet under 30-talet och skrev ett flertal nydanade verk om militär strategi. Det var ett gynnsamt klimat för utvecklande av militär tänkande under Sovjets tidiga år och det förekom nästan något som kan likna ett intellektuellt stimulerande klimat inom Röda Armén. Tjuchatjevskij var även vice försvarsminister och rustningschef och hade således stort inflytande över den militärtekniska utvecklingen. Sovjet var tvunget att hämta in den kapitalistiska världens tekniska försprång och den militärtekniska utvecklingen var snabb. Detta illustreras av flygplanskonstruktören Tupolev, som utvecklade stora tunga flygplan. Dessa tillhörde de tekniskt ledande modellerna i världen. Han anklagades för att vara tysk spion och dömdes till att som fånge arbeta som flygplanskonstruktör! Strax innan Tupolevs arrestering avrättades Tjuchatjevskij tillsammans med tusentals andra officerare under Stalins utrensningar. De som tog tillvara de möjligheter till entreprenörskap och innovationer som Sovjetstaten öppnade straffades hårt. Samuelssons artikel är ett gott exempel på att om den politiska makten fråntar medborgarna demokrati och yttrandefrihet, så försvinner också den fria tanken i andra delar av samhället.

Det mesta av entreprenörskapsforskningen i Sverige är ganska naturligt orienterat till nutid och svenska och västerländska förhållanden. Entreprenörskapsforskningen behöver dock både tiden och rummet. Den här antologin presenterar entreprenörskapsforskning i ett tidsperspektiv. Artiklarna i festskriften spänner över cirka 150 år. Med entreprenörskapsforskning i rummet menar jag att studera entreprenörskap i olika rumsliga kontexter. Den mesta entreprenörskapsforskningen hämtar sin empiri från Västeuropa och Nordamerika. En breddning av empirin skulle ge förutsättningar för en ökad förståelse för fenomenet entreprenörskap.

Ett par av artiklarna i festskriften ger dock både ett rumsligt och ett tidsperspektiv på entreprenörskap. Mycket av entreprenörskapsforskningen ser entreprenörskap som ett instrument för att generera sysselsättning och ekonomisk tillväxt. En annan aspekt av entreprenörskap som flera av kapitlen berör men inte går in på, är dess förhållande till demokratin. I den entreprenöriella ekonomin råder aldrig status quo. Entreprenörskapet kan ses, kanske inte som en garanti, men åtminstone som ett hinder för att den schumpeterianska dystopin om ett fåtal storföretag som kontrollerar ekonomin blir verklighet. Det skulle vara intressant om någon/några av festskriftens bidragsgivare i framtiden skulle dra i den tråden.

Redaktörerna har lyckats få en god blandning av artiklar som rör sig lagom mycket runt ämnet entreprenörskap. Till skillnad från andra antologier syftar en festskrift främst till att hylla en forskare och dennes gärningar. Vem är då den tilltänkte läsaren? Studenter (och lärare?) på kurser i entreprenörskap, som de flesta ekonomiska institutioner nuförtiden håller sig med, skulle med fördel kunna läsa flera av kapitlen i denna bok. Boken passar också för den som vill ha en bild av modern ekonomihistorisk entreprenörskapsforskning i framför allt Sverige.

Titeln "Entrepreneurship in Business and Research" är lite svårtydbar. Artiklarna handlar förvisso om "entrepreneurship in business" men "entrepreneurship in research" syftar nog snarast på professor Lindgrens entreprenöriella forskargärning.

MARCUS ZACKRISSON
doktorand på Tema T,
Linköpings universitet